

А.Д. Цеплякова, аспірантка
Навук. кір.: Я.Я. Іваноў, канд. філал. навук, дац.
Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А. А. Куляшова (Магілёў, Беларусь)

КАМБІНАВАННЯ СПАСАБЫ ТРАНСФАРМАЦЫЙ КРЫЛАТЫХ ВЫРАЗАЎ У МАЎЛЕННІ

Анотацыя. У артыкуле разглядаюцца спосабы спалучэння структурных і мадальных трансфармацый крылатых выразаў і афарызмаў у маўленні на матэрыяле мовы мастацкай літаратуры і публіцыстыкі. Вылучаюцца спалучэнні “мадальныя + структурныя змяненні”, “мадальныя + марфалагічныя пераўтварэнні”, “мадальныя + сінтаксічныя + марфалагічныя змяненні”, “сінтаксічныя + марфалагічныя пераўтварэнні”. Робіцца вывад аб прадуктыўнасці трансфармацый розных тыпаў у маўленні.

Ключавыя словы: беларуская мова, крылатыя выразы і афарызмы, структура, змест, трансфармацыя, мова мастацкай літаратуры, мова публіцыстыкі.

Крылатыя словы – гэта розныя па структуры і змесце цыгаты з тэкставых крыніц, масава вядомыя і рэгулярна ўжывальныя ў маўленні, якія могуць страчваць асацыяцыю з сваёй крыніцай і ўжывацца як фразеалагізмы або як прыказкі [Лепешаў 1986; 1992; Міхневіч 1994; Іванов 2000; 2003а; 2003б; Іваноў 2005а; Іванова, Іваноў 2008; Іванов, Іванова 2009; Іванов 2017; Ломакіна, Мокиенко 2019]. Рознааспектнае вывучэнне крылатых выразаў і афарызмаў – адна з актуальных праблем сучаснага беларускага мовазнаўства [Іванов 2013].

Структура крылатых выразаў і афарызмаў падпадае трансфармацыям, сярод якіх трэба размяжоўваць змяненні трох тыпаў. Найперш, мадыфікацыі крылатых выразаў і афарызмаў назіраюцца пры іх запазычанні з адной мовы ў іншую [Proverbia et dicta 1993; Венідзіктаў, Іваноў 2002; Цеплякова, Іванова 2009; Іванова, Іваноў 2011а; 2011б; Теплякова 2011а; 2011б; Іваноў 2013; Цеплякова, Іваноў 2019]. Па-другое, крылатыя выразы і афарызмы змяняюцца пры іх парадыйных ці жартоўных трансфармацыях, у выніку якіх ствараюцца т.зв. “антыцытаты” [Іванова, Іваноў 2010; Іванова, Іваноў, Шпакоўская 2011]. І па-трэцяе, крылатыя выразы і афарызмы мадыфікуюцца пры іх ужыванні ў маўленні [Цеплякова 2018а], прычынай чаго з’яўляецца такая іх уласцівасць, як лаканізм [Іваноў 2005б], што перашкаджае моўніку свабодна ўбудоваць іх у сінтаксічную будову маўлення, у выніку чаго структура крылатага выразу ці афарызма ў той ці іншай ступені відазмяняцца (без страты плану зместу). Такія відазмяненні крылатых слоў і афарызмаў у маўленні бываюць адзінкавыя і рэгулярныя, аднастайныя і камбінаваныя.

Камбінаваныя змяненні – гэта спалучэнне трансфармацыйных прыёмаў розных тыпаў у межах аднаго крылатага выразу. Камбінаваныя змяненні можна дыферэнцыраваць на аднатыпныя і рознатыпныя. Аднатыпныя камбінаваныя трансфармацыйныя прыёмы былі разгледжаны намі раней [Теплякова 2007; Цеплякова 2007; 2010; 2011; 2016; 2017; 2018а; 2018б; 2018в]. Рознатыпныя трансфармацыі прадстаўляюць найбольшую цікавасць.

Мэта даследавання – вылучыць розна тыпныя спалучэнні трансфармацый крылатых выразаў і афарызмаў у маўленні. У якасці матэрыялу даследавання выбраны ілюстрацыі ўжывання крылатых выразаў і афарызмаў у мове твораў мастацкай літаратуры і публіцыстыкі, адлюстраваныя ў даведніках крылатых слоў [Янкоўскі 1960; Іванова, Іваноў 1997; Венідзіктаў і інш. 2004; Венідзіктаў і інш. 2006; Іваноў 2011; Лепта 2019а; 2019б], а таксама ў фразеалагічных і парэміялагічных слоўніках [Лелешаў 2014; 2014]. Усяго было праналізавана больш за 1200 выпадкаў ўжывання крылатых выразаў і афарызмаў.

У выніку даследавання былі вылучаны пэраг наступных розна тыпных камбінаваных трансфармацый крылатых слоў у маўленні.

Мадальныя + структурныя трансфармацыі (5,3%). У межах гэтага тыпу найбольш пашыранымі з’яўляюцца наступныя камбінаваныя прыёмы.

1. Канкрэтызацыя + лексічная субстыгуцыя, напр.: *XX стагоддзе ведае рэмаркаўскае “згубленнае пакаленне”, быкаўскае “забітае пакаленне”. Апошняя яго трэць павітна была прайсці пад знакам “сямідзесятнікаў” якія, аднак, з-за сваёй малалікасці, абумоўленай ваеннай і паваяеннай дэмаграфічнай сітуацыяй, не здолелі спраўдзіць чаканні.* (ЛіМ, 2000, № 32) – параўн.: *згубленнае (страчанае) пакаленне; “Усе мы ў адной лодцы. Нікому паасобку гінуць не хочацца”, – заўважыла Ваянціна Свяцкая, сакратар цэнтральнай рады Аграрнай партыі. “Мы не будзем лічыць, у каго большы рэйтынг. Сёння мы ўсе разам”, – падкрэсліў Юры Хадыка.* (Св., 30.07.1996) – параўн.: *Трое ў <адной> лодцы.*

2. Канкрэтызацыя + змена модуса паведамлення + акалічнасная устаўка, напр.: *Людзі, сапраўды будзьце пільнымі: на Менску разгульвае маньяк.* (Н-кі, 5-13.06.2002) – параўн.: *Людзі, <я любіў вас,> будзьце пільнымі!*

3. Змена модуса паведамлення + адмаўленне + анексія, напр.: *Не шукайце жанчыну, бо яна вас ашукае.* (Паг., 2000, № 6) – параўн.: *Шукайце жанчыну!*

4. Змена модуса паведамлення + увядзенне ў стандартны кантэкст, напр.: *Калі кароль голы, князь з ягонай світы.* (М. К.) – параўн.: *<А> кароль <жа> голы!*

5. Змена модуса паведамлення + элімінацыя лексічных кампанентаў + лексічная субстыгуцыя, напр.: *У марыве заўсёды гарыць усёпаглынальны агонь рэвалюцыі – нас чакаюць вялікія справы. І разам з тым творчы напал Расціслава Васільевіча заўсёды змяшчаецца ў непакісную раму канфармізму.* (А. Г. 2) – параўн.: *Уставайце, граф, вас чакаюць вялікія справы!*

6. Змена модуса паведамлення + аб’ектная і акалічнасная ўстаўкі, напр.: *Сёння – амаль кожны чалавек зусім практычна адчувае, бачыць: сэнс ягоных спраў, планаў, надзей наўпрост залежыць ад таго, што адбываецца на ўсёй планеце, з усімі людзьмі. Завастрэліся “пытанні” ў адным і тым самым напрамку – быць альбо не быць чалавеку н а 3 я м л і? У прамым, у фізічным сэнсе і значэнні слова.* (Адам.) – параўн.: *Быць або (ці) не быць <вось у чым пытанне>.*

7. Змена модуса паведамлення + акалічнасная ўстаўка + структурная інверсія, напр.: *“Лепш жыць на каленях, чым памерці, стоячы на панелі...”* – робіць вывад жанчына лёгкіх паводзін, седзячы на каленях у заможнага мужчыны з бакалам віна каля багатага стала. (Вож., 1999, № 1) – параўн.: *Лепш памерці стоячы, чым жыць на каленях!*

8. Змена модуса паведамлення + аб'ектная ўстаўка + змяненне сінтаксічнай структуры, напр.: *Улада часьцей пераходзіць з рук у рукі, чым з галавы ў галаву. А можа хай два Гамлеты б'юцца: каму з іх быць, а каму ня быць? Сена, што ў галаве некаторых паэтаў, відавочна не падабаецца Пэгасу. У некаторых крыніцах натхнення музы мьлюць ногі.* (НН, 1996, № 9) – параўн.: *Быць або (ці) не быць <вось у чым пытанне>.*

9. Змена модуса паведамлення + лексічная субстытуцыя, напр.: *Па шчырасці, я ніколі не думаў, што табе захочацца слухаць пра чыста мужчынскія справы, пра забойствы і вайну, пра Шэкспірава “Быць ці не быць?”, якое для мужчыны гучыць інакш... Забіваць альбо не забіваць? А для жанчыны... Нараджаць ці не нараджаць? (А. Г. 1) – параўн.: *Быць або (ці) не быць <вось у чым пытанне>; [Ціхан:] – Не чапіся, Шатун, да чалавека, бо зноў абстрыгуць без суда і следства. [Шатун:] – Таму што іхня секта – опіум для народа! Можжа, я праз яе піць пачаў! Можжа, у мяне тры дні свінні някормленыя!* (А. П.) – параўн.: *Рэлігія – опіум <для> народа.**

10. Змена модуса паведамлення + лексічная субстытуцыя + дэактуалізацыя сінтаксічнай структуры, напр.: *Шкада, але ўзровень грамадзянскасці ў нашым грамадстве вельмі нізкі, і ўсё большая колькасць людзей пачынае кіравацца прынцыпамі накіталт “выкарыстоўвай момант, бо адзін раз жывём”, “бары ўсё, што дрэнна ляжыць”, “пасля мяне – хоць патоп!” (БД, 1995, № 12) – параўн.: <Пасля нас> хоць патоп!*

Мадальныя + марфалагічныя трансфармацыі (1,6%), напр.: *Прыдумай сваю “машыну часу”. [Назва артыкула] (Нав., 14.04.1998) – параўн.: машына часу; Вайна з фашысцкімі захопнікамі раскрыла ва ўсёй сваёй рэакцыйнай разбойніцкай сутнасці нутро фашысцкага “новага парадака”, у імя якога падняла меч прусацкая ваенічыня і імя якому – гітлерызм. Руіны і попел, пажарышчы і пустэлі, галеча і голад, разбой і грабеж, няволя і катарга – неадменныя спадарожнікі арганізаваных, да зубоў узброеных фашысцкіх забойцаў і марадзёраў. (Я. К. 3) – параўн.: новы парадак; Берлінскі помнік можна будзе паставіць у Маскве як манумэнт невядомаму салдату чачэнскай кампаніі. (Н-кі, 2001, № 4) – параўн.: невядомы салдат.*

Мадальныя + сінтаксічныя + марфалагічныя трансфармацыі (2,8%), у межах якіх найбольш пашыранымі з'яўляюцца наступныя кантамінацыйныя прыёмы.

1. Канкрэтызацыя + элімінацыя асобных лексічных кампанентаў + лексічная субстытуцыя + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Мы зрабілі для “народных абраннікаў” усё, што маглі. Мы далі ім магчымасць спакойна працаваць. У іх быўлаўпэўненасць у тым, што іх ня “вынесуць” з Авальнай залі, як некалі апазыцыю БНФ. Начная плошча мела свае вочы, вушы й голас, каб у выпадку “вынасу” ўбачыць і паклікаць на дапамогу. (НН, 02.12.1996) – параўн.: І сцены маюць вушы.*

2. Канкрэтызацыя + лексічная інверсія + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Шумелі Густа дні, бы трыснягі, І гэтак у жывіці знячэўку выйшла: Прайшоў ён некла д'яблавы кругі І нават зачатіў нагамі*

лішні. (В. М. 3) – параўн.: <Зведаць (прайсці) усе> **колы (кругі)** <дантава (дантавага)> **пекла**.

3. Канкрэтызацыя + адмаўленне + лексічная субстыгуцыя + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Ад тваёй згоды залежыць мой лёс. – А мой – таксама? – ужо трохі апамятаўшыся, спытала яна. – Безумоўна, Вераніка, – ён кіўнуў буйною галавою, усміхнуўся аднымі вуснамі, паказаўшы вялікія беляя зубы. Відаць, што іронія ў пытанні Веранікі ён не заўважыў. – Калі ты **і е скарыстаеш такога моманту**, ты будзеш сабе вечным ворагам. Запомні!* (Дам. 1) – параўн.: **Лаві момант**.

4. Змена модуса паведамлення + элімінацыя асобных лексічных кампанентаў + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *З райвышканкаму загадалі падаць звесткі, якія газеты і часопісы вытисваюць дырэктар саўгасу, старшыня сельсавету ды дырэктар школы. [...] Відаць, **вэртыкаль** загадзя рыхтуецца да прэзідэнцкіх выбараў. Шукае “нядобранадзейных”, каб тыя, крыў Божжа, ня трапілі ў выбарчыя камісіі, ад якіх будуць чакаць новых здзяйсненняў у справе падліку нашых галасоў. А мо і КДБ вывучае попыт на “апазыцыйную літаратуру”. Тады дзякуй Богу, што гэта закранае толькі тутэйшую “намэнклятуру”, а ня ўсіх нас. **“Хай багатых плачуць!”** (НН, 2001, № 1) – параўн.: **Багатых таксама плачуць**.*

5. Змена модуса паведамлення + лексічная субстыгуцыя + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: ***Кароль выключаны. Жыве кароль?** [Назва артыкула]. (Н-кі, 2000, № 15) – Кароль памёр! Няхай жыве кароль!*

6. Змена модуса паведамлення + змяненне сінтаксічнай структуры + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Лічу ганебным тое, што ў Францыі, зь яе **“свабодай, роўнасцю і братэрствам”**, паліць сынагогі, цкуюць габрэяў, апаганьваюць іхныя могількі. (НН, 03.05.2002) – параўн.: **Свабода, роўнасць, братэрства!***

7. Змена модуса паведамлення + лексічная субстыгуцыя + лексічная інверсія + змяненне сінтаксічнай структуры + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Вырашыць праблему можна двума сродамі. Паводле Эрыха Фрома, **дэструктыўнасць пераадоўваецца рацыяналізацыяй. Мадэль камунізму і ёсць неабходнай рацыяналізацыяй – грамадства, пабудаванае на іх ідэях **братэрства, роўнасці і шчасся****. <...> (НН, 12.12.2003) – параўн.: **Свабода, роўнасць, братэрства!***

8. Адмаўленне + атрыбутыўная ўстаўка + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Мы асуджаем тэарызм, лічым, што **святая мэта не апраўдае любых сродкаў***. (ЛІМ, 02.02.1996) – параўн.: *Мэта апраўдае сродкі*.

9. Адмаўленне + субстыгуцыя + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Акурат перада мной стаялі **кабеты** далёка ўжо **не бальзакаўскага веку** й мужчына Бальзакавага выгляду. (НН, 2000, № 51) – параўн.: **жанчына бальзакаўскага ўзросту**.*

Сінтаксічныя + марфалагічныя трансфармацыі (13,2%). У межах гэтага тыпу найбольш пашыраны наступныя камбінаваньня прыёмы.

1. Увядзенне ў стандартны кантэкст + парцэляцыя (дыстантная) + лексічная субстыгуцыя + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.:

Колькі б ні шукалі **ісціну ў віне**, на самой справе **яна** знаходзіцца ў **гарэлицы**. (Вож., 1996, № 12) – параўн.: **Ісціна (праўда) у віне**.

2. Дыстантная парцэляцыя + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Усе засяроджана слухалі маладога, ды не, нават юнага загадчыка літчасткі, які вельмі нагадваў Дон Кіхота ці барона Мюнхаўзена, толькі яшчэ бязвусых. Гаварыць ён стараўся гучна, выразна і, як яму, мусіць, здавалася, тэмпераментна: – Дакуль, я вас пытаюся, дарагія таварышы, нашыя паважаныя **кабеты бальзакаўскага**, а то і ўвогуле няўзўнага **ўзросту** будуць іграць хлапчукоў?! Гэта ж прафанацыя. Гэта не толькі антыэстэтычна. Гэта амаральна.* (Г. Б.) – параўн.: **жанчына бальзакаўскага ўзросту**.

3. Элімінацыя + марфалагічныя трансфармацыі праяўляецца ў адзінкавай мадэлі (элімінацыя асобных лексічных кампанентаў + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя), напр.: *Дзесяты ці адзінаццаты кажух шые Голуб за зіму. Ён нашыў бы болей, але гаспадар на гаспадара не прыходзіцца. У аднаго аўчын няма, у другога не выраблены, цвёрдыя, як бляха. Дый на другую работу ён адцягваўся, перашываючы розную старызну. Дзень пабольшаў. Праз акенечка стопкі Голубу відаць, якія доўгія капяжы-суслы навеслі са страхі хлява. Сонца ўсё часцей прабіваецца з-за калматых воблакаў, і капяжы безупынна капаюць. Кроплі звіняць, пляюць, падаючы з ледзяшоў, якія падобны на **застылую музыку**. Вясна на дварэ. (І. Н. 1) – параўн.: **Архітэктура – застылая музыка; Але – не вяртацца ж назад, на раздарожжжа, столькі праехаўшы. Уперад, толькі ўперад! Трэба паганяць **страчаны час****. (ЛіМ, 2001, № 10–11) – параўн.: **у пошуках страчанага часу**.*

4. Элімінацыя + субстытуцыя + марфалагічныя трансфармацыі, што рэалізуецца паводле некалькіх спосабаў.

а) элімінацыя асобных лексічных кампанентаў + лексічная субстытуцыя + намінацыйная і дзеяслоўная марфалагічныя трансфармацыі, напр.: *Выспеў час стварэння новага вучэння, ужо без Хрыста, ці, па-простаму кажучы, антыхрыстовага. Стварыў яго супляменнік Хрыста Маркс. Разам са сваім загадычным дружбачком Энгельсам яны вступілі **здань камунізму бадзяцца па Еўропе**. Бадзялася гэтая здань, бадзялася, пакуль не прыбілася да славян ... (Вож., 1999, № 12) – параўн.: **Прывід ходзіць па Еўропе, прывід камунізму**;*

б) элімінацыя асобных лексічных кампанентаў + лексічная субстытуцыя + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Для горада, дзе зараз пераважная большасць беспрацоўных належаць да **“слабэй палавіны”** і дзе налічваецца ўсяго некалькі вакансій для жанчын, без перабольшвання, гэта стане сацыяльнай катастрофай. (З-да, 12.12.2002) – параўн.: **мая другая (лепшая) палавіна**;*

в) элімінацыя асобных лексічных кампанентаў + лексічная субстытуцыя + змяненне сінтаксічнай структуры + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Мы выкрылі сумніцельную **здань светлай будучыні, якая блукала па Еўропе**... (Вож., 1998, № 7) – параўн.: **Прывід ходзіць па Еўропе, прывід камунізму**.*

5. Акалічнасная ўстаўка + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Цяпер, калі вярнуцца назад і ацаніць тое мастацтва, то мы павінны проста зняць шанку перад гэтым мастацтвам, перад яго лепшымі творамі...*

Цяпер часы змяніліся. (ЛіМ, 14.05.1993) – параўн.: *Часы мяняюцца, <і мы мянемся разам з імі>.*

6. Прэдыкатыўная ўстаўка + лексічная субстытуцыя + лексічная інверсія + марфалагічныя трансфармацыі, напр.: *Неяк выходзіць у нас з вамі дзіўна: запрашалі вас да сябе, а вы чамусьці ўсё не выбераце часу. А раз Магамет да гары не ідзе, астаецца гары ісці да Магамета.* (Лыньк.) – параўн.: *Калі гара не ідзе да Магамета, то Магамет ідзе да гары.*

7. Субстытуцыя + марфалагічныя трансфармацыі, што рэалізуецца паводле наступных спосабаў:

а) лексічная субстытуцыя + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Надыходзіць час, калі ў грамадстве ствараецца такая атмасфера, што яму не патрэбны сумленны прынцыповы чалавек, які мае незалежны меркаванні, яшчэ не абалванены марыянэтакнай уладаю.* (Г М.) – параўн.: *марыянэтакны ўрад;*

б) лексічная субстытуцыя + субстытуцыя структурных частак + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Яны падыйшлі да вялікага новага дома на праспекце, і гэта чамусьці канчаткова пераканала Лемяшэвіча, што Дар'я Сцяпанавіч – жанчына замужня. Ён пажартаваў: – Скажыце, дзе вы жывеце, і я скажу, хто вы так здаецца? (Шам. 3) – параўн.: *Скажы <мне>, хто твае сябры (твой сябра), <і> я скажу, хто ты.**

8. Лексічная субстытуцыя + лексічная інверсія + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: ***З упартасцю Сізіфавой** // без лінііх парафраз // ён дзень за днём // устхвае свой Камень на Парнас.* (Э. А.) – параўн.: *сізіфава праца.*

9. Інверсія + марфалагічныя трансфармацыі, што рэалізуецца паводле наступных спосабаў:

а) лексічная інверсія + намінацыйная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Усмешлівая парачка схавалася за бурачковай занавескаю, пакінушы мяне любаванца высокім белым крэслам. Давялося пайсці далей і разглядаць штучны тавар. Запарк у чырвоным, пурпуровым, бэзавым, ліловым святле. Людзі – жывёлы. Жывёлы – людзі.* (А. Г. 7) – параўн.: *Чалавек – жывёла (звер); Нацыя. Тут, як кажучы, няма каментарыяў – усё даўно ўжо сказана.* (Св., 20.02.1996) – параўн.: *Каментарыі лініі (не патрэбны);*

б) лексічная інверсія + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Калі б не слухныя парады ды падказкі начальніка рыбааховы, не разуменне з боку кіраўніка раёна – на сённяшні дзень з ветракамі ваяваў бы.* (З-да, 28.06.2002) – параўн.: *ваяваць (змагацца) ветракамі.*

10. Змяненне сінтаксічнай структуры + дзеяслоўная марфалагічная трансфармацыя, напр.: *Часам аўтар апаведу трапляе ў палон да, як цяпер кажучы, харызматычнай асобы героя і за ім следам імкнецца ахатіць неабдымнае, “пераблытаць дзень і ноч”, спыніць імгненне”, каб выказаць самае шчырае захваленне.* (ЛіМ, 2001, № 7) – параўн.: *Спыніся імгненне! <Ты цудоўнае>.*

Такім чынам, найбольш прадуктыўным спосабам змянення крылатых выказаў і афарызмаў у маўленні з'яўляецца “сінтаксічныя + марфалагічныя трансфармацыі”. У сваю чаргу, найбольш разгалінаванымі прыёмамі змянення

крылатых выразаў і афарызмаў у маўленні з’яўляюцца спалучэнні “мадальныя + структурныя трансфармацыі”, “мадальныя + сінтаксічныя + марфалагічныя трансфармацыі”.

Благодарность. Даследаванне выканана ў межах задання НДР “Універсальнае і нацыянальнае ў фразеалагічнай і парэміялагічнай падсістэмах беларускай мовы (у еўрапейскім моўным кантэксце)” (ДР № 20161332) папраграмы «Беларуская мова і літаратура» Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў “Эканоміка і гуманітарнае развіццё беларускага грамадства” на 2016–2020 гг.

Літаратура

Венідзіктаў, С.В., Іваноў, Я.Я. Рускамоўныя запыханні крылатых слоў у сучаснай беларускай мове // *Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-balto-wschodniosłowiańskich*. Białystok, 2002. Т. VIII. S. 210–217.

Венідзіктаў, С.В., Даніленка, І.Л., Іванова, С.Ф., Іваноў, Я.Я. Крылатыя выразы ў беларускай мове: тлумачальны слоўнік. Ч. 1: 3 іншамоўных крыніц XII–XX стст. Магілёў: МДУ, 2004. 136 с.

Венідзіктаў, С.В., Даніленка, І.Л., Іванова, С.Ф., Іваноў, Я.Я., Чэх, В.В. Крылатыя выразы ў беларускай мове: тлумачальны слоўнік. Ч. 2: 3 рускамоўных літаратурных і фальклорных крыніц XII–XX стст. Магілёў: МДУ, 2006. 208 с.

Іванов, Е.Е. Белорусская паремнология и афористика в общеевропейском контексте (актуальные проблемы изучения) // XV Міжнародны з’езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists, Мінск, 20–27 жніўня 2013 г.: тэзісы: у 2 т. Мінск: Беларуская навука, 2013. Т. 1. С. 322–323.

Іванов, Е.Е. К разграничению понятий воспроизводимости и рекуррентности афористических фраз // Материалы XXXII Междунар. филол. конф., 11–15 марта 2003 г. Санкт-Петербург: Филол. фак. СПбГУ, 2003а. Вып. 14. С. 14–23.

Іванов, Е.Е. О рекуррентных прототипах крылатых фраз // Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах. Гомель: ГГУ, 2003б. С. 74–78.

Іванов, Е.Е. Языковая природа крылатых слов // Проблемы беларускага літаратуразнаўства. Мінск: МНТ, 2000. С. 303–312.

Іванов, Е.Е., Іванова, С.Ф. Разграничение пословиц и крылатых слов как лексикографическая проблема // Куляшоўскія чытанні: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., 24 красавіка 2009 г. Магілёў: МДУ, 2009. С. 129–131.

Іванова, С., Іваноў, Я. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў: лінгвакраніаграфічны дапаможнік. Мінск: БФС, 1997. 262 с.

Іванова, С.Ф., Іваноў, Я.Я. Семантыка крылатых слоў // Куляшоўскія чытанні: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., 24 красавіка 2008 г. Магілёў: МДУ, 2008. С. 82–84.

Іванова, С.Ф., Іваноў, Я.Я. Аб паходжанні крылатага афарызма *Amicus Plato, sed magis amica veritas* // Материалы навучна-методычнай канферэнцыі прапедаватэлей і супрацоўнікаў по ітогам НІР в 2010 г., 3–4 февраля 2011 г. Могилёв: МГУ, 2011а. С. 101–104.

Іванова, С.Ф., Іваноў, Я.Я. Аб паходжанні крылатага афарызма *Natura abhorret vacuum* // Куляшоўскія чытанні: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 27–28 апреля 2011 г. Могилёв: МГУ, 2011б. С. 101–104.

Іванова, С.Ф., Іваноў, Я.Я. Антыцытаты ў сучаснай беларускай мове // *Phraseologische Studien: Dynamische Tendenzen in der slawischen Phraseologie*. Greifswald: E.M.A.-Universität, 2010. S. 174–183.

Іванова, С.Ф., Іваноў, Я.Я., Шпакоўская, В.А. Парадыійныя, іранічныя і жартоўныя трансфармацыі крылатых выразаў (да складання слоўніка беларускіх антыпрыказак) // Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = *Acta Germano-Slavica*. 2011. Вып. 4. С. 52–61.

Іваноў, Я.Я. Афарыстычнае выказванне як моўная мадэль крылатых слоў // Філолагічны студыі. 2017. Вип. 16. С. 114–121.

Іваноў, Я.Я. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н.э.– XX ст.: тлумачальны слоўнік. Магілёў: МДУ, 2011. 164 с.

Іваноў, Я.Я. Крылатыя словы // Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2 т. Мінск: БелЭн, 2005а. Т. 1. С. 729–730.

Іваноў, Я.Я. Лаканізм // Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2 т. Мінск: БелЭн, 2005б. Т. 2. С. 7–9.

Іваноў, Я.Я. Старажытнагрэчаскія крыніцы некаторых крылатых афарызмаў // Нацыянальная мова і нацыянальная культура: аспекты ўзаемадзеяння (да 95-годдзя з дня нараджэння праф. Ф.М. Янкоўскага). Мінск: БДПУ, 2013. С. 225–228.

Лепешаў, І.Я. Крылатыя словы // Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5 т. Мінск: БелСЭ, 1986. Т. 3. С. 137.

Лепешаў, І.Я. Крылатыя словы і фразеалагізмы // Роднае слова. 1992. № 9. С. 38–41.

Лепешаў, І.Я. Этымалагічны слоўнік прыказак. Мінск: Вышэйшая школа, 2014. 141 с.

Лепешаў, І.Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў. Мінск: БелЭн, 2004. 443 с.

Лепта біблейскай мудрасці: русско-славянскі слоўвар біблейскіх выражэнняў і афорызмаў с саотвествіямі в германскіх, романскіх, армянском і грузінском языках: в 2 т. / под ред. Е.Е. Иванова, В.М. Мокиенко, Д. Балаковой, Х. Вальтера. Могилёв: МГУ, 2019а. Т. 1. 334 с.

Лепта біблейскай мудрасці: русско-славянскі слоўвар біблейскіх выражэнняў і афорызмаў с саотвествіямі в германскіх, романскіх, армянском і грузінском языках: в 2 т. / под ред. Е.Е. Иванова, В.М. Мокиенко, Д. Балаковой, Х. Вальтера. Могилёв: МГУ, 2019б. Т. 2. 308 с.

Ломакіна, О.В., Мокиенко, В.М. Крылатіка в современном культурном контексте // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. 2019. Т. 10. № 2. С. 256–272.

Міхневіч, А.Я. Крылатыя словы // Беларуская мова: энцыклапедыя. Мінск: БелЭн, 1994. С. 273–274.

Теплякова, А.Д. Іноязычныя заімітавання крылатых слов в беларуском і немецком языках // Матэрыялы VI Міжнарод. науч. конф. «Язык, культура, общество», Москва, 22–25 сентября 2011 г. / науч. ред. Э.Ф. Володарская. М.: МИИЯ, 2011а. С. 125–126.

Теплякова, А.Д. Істочнікі крылатых выражэнняў в беларуском языке // Фразеология и языковая динамика / науч. ред. В.М. Мокиенко, А.В. Савченко. Greifswald: E.-M.-A. Universität; Санкт-Петербург: СПбГУ, 2011б. С. 67–69.

Теплякова, А.Д. Семантика і спосабы функцыянавання крылатых слов в немецком языке // Куляноўскія чытанні: матэрыялы Міжнарод. навук.-практ. канф., Магілёў, 26–27 красавіка 2007 г. Магілёў: МДУ, 2007. С. 188–190.

Цеплякова, А.Д., Іваноў, Я.Я. Літаратурныя крыніцы фразеалагічных адзінак, запазычаных з нямецкай мовы ў беларускую мову (па-за межамі этымалагічнага слоўніка фразеалагізмаў // Немецкі язык лінгвадыдактычнае абеспячэнне і методіка преподавания. Могилёв: МГУ, 2019. С. 82–87.

Цеплякова, А.Д. Субстытуцыя кампанентаў крылатых слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015. Могилёв: МГУ, 2016. С. 160–163.

Цеплякова, А.Д. Асноўныя віды трансфармацыі клішэ ў тэксце // Ітогі навучных ісследованияў учёных МГУ имени А.А. Кулешова 2017 г. Могилёв: МГУ, 2018а. С. 89–91.

Цеплякова, А.Д. Інтэрэкстуальныя трансфармацыі крылатых слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – V. Могилёв: МГУ, 2018б. С. 132–134.

Цеплякова, А.Д. Мадальныя трансфармацыі крылатых слоў пры іх ужыванні ў маўленні // Славянская фразеология в синхронии и диахронии. Гомель: ГГУ, 2011. С. 223–226.

Цеплякова, А.Д. Сінтаксічныя трансфармацыі кампанентнага складу іншамоўных крылатых выразаў у сучаснай беларускай мове (увядзенне ў стандартны кантэкст, парцэляцыя, анексія і інверсія) // *Теоретические и практические предпосылки подготовки полилингвальных специалистов в вузе: материалы IV Междунар. науч.-практ. семинара, 30 марта 2018 г.* Могилёв: МГУ, 2018в. С. 97–100.

Цеплякова, А.Д. Скарачэнне і пашырэнне кампанентнага складу іншамоўных крылатых выразаў у беларускай мове // *Актуальные проблемы преподавания иностранных языков в высшей школе Республики Беларусь: материалы IV Респ. науч. конф., 24 ноября – 23 декабря 2016 г.* Могилёв: МГУ, 2017. С. 192–194.

Цеплякова, А.Д. Структура, семантыка і функцыі запазычаных крылатых слоў у беларускай мове // *Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах.* Гомель: ГГУ, 2007. С. 236–240.

Цеплякова, А.Д. Формы ўжывання іншамоўных запазычанняў крылатых слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове // *Мова і літаратура ў XXI стагоддзі: актуальныя праблемы даследавання.* Мінск: БДУ, 2010. С. 401–405.

Цеплякова, А.Д., Иванова, С.Ф. Запазычаныя крылатыя выразы ў сучаснай беларускай мове // *Фразеология германских, романских и славянских языков = Phraseology of Germanic, Romanic and Slavic Languages.* 2009. Вып. 1. С. 98–112.

Янкоўскі Ф. Крылатыя словы і афарызмы (з беларускіх літаратурных крыніц). Мінск: Выд-ва АН БССР, 1960. 135 с.

Proverbia et dicta: шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў / пад рэд. Н.А. Ганчаровай. Мінск: Універсітэцкае, 1993. 255 с.